

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Основні напрями модернізації Конституції України в умовах вступу України до Європейського Союзу

(Присвячено з нагоди 27 річниці Конституції України)

МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією В. І. Розвадовського,
доцента, кандидата юридичних наук.

Івано-Франківськ, 2023

УДК 341.1/8; 342 536.1; 342.9

О-75

Рекомендовано до видання вченою радою навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від «5» вересня 2023 року).

Рецензенти:

Марчук М. І. – доктор юридичних наук, професор, полковник міліції, декан 4 факультету Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків);

Петренко П. Д. – доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного прав навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника;

Репецький В. М. – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права, факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів).

Відповідальність за достовірність поданої інформації та дотримання вимог доброчесності в своїй роботі несе автор. Автори зберігають за собою всі авторські права і одночасно надають право першої публікації, що дозволяє поширювати даний матеріал із зазначенням авторства та первинної публікації в даному виданні.

О-75 Основні напрями модернізації Конституції України в умовах вступу України до Європейського Союзу : монографія / за загальною редакцією В. І. Розвадовського. Івано-Франківськ, 2023. 419 с. ISBN 978-966-640-541-1

Монографія включає погляди вітчизняних та зарубіжних авторів з питань основних напрямів модернізації Конституції України в умовах вступу нашої держави до Європейського Союзу, які були оприлюднені на міжнародній конференції 27 червня 2023 року.

У вказаній монографії авторським колективом зроблено спробу цілісно дослідити проблематику основних напрямків модернізації Основного закону держави на етапі повної інтеграції України до європейської цивілізації через членство у ЄС. Особливе місце відведено дослідженню основних засад Конституції України, проблемам конституційних засад вступу України до ЄС; конституційним основам функціонування інститутів та органів публічної влади України та міжнародних інститутів в умовах воєнного стану, проблемам забезпечення конституційних прав людини і громадянина в Україні за умов воєнного стану.

Дана монографія може бути корисною для науковців, аспірантів, юристів-практиків, студентів вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться даною проблематикою.

© Колектив авторів, 2023

© Навчально-науковий юридичний інститут, 2023

© Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2023

ISBN 978-966-640-541-1

Авторський колектив:

Дерев'янку Сергій Миронович, заслужений працівник освіти України, професор кафедри політичних інститутів та процесів, доктор політичних наук Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 1, розділ 1.

Загурський Олександр Богданович, доцент кафедри права та публічного управління ЗВО «Університет Короля Данила», доцент, кандидат юридичних наук. Науковий консультант центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 2, розділ 1.

Зінич Любомир Васильович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 3, розділ 1.

Книш Віталій Васильович, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 4, розділ 1.

Кравчук Микола Володимирович, канд. юрид. наук, доктор права Українського вільного університету (м. Мюнхен, Німеччина), доцент, Заслужений юрист України, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль) – підрозділ 5, розділ 1.

Марцеляк Олег Володимирович, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 6, розділ 1.

Слінько Тетяна Миколаївна завідувачка кафедри, доктор юридичних наук, професорка Національного юридичного університету імені Я. Мудрого – підрозділ 7, розділ 1.

Адамович Сергій Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 1, розділ 2.

Каспшик Адам, Др., завідувач кафедри адміністрації та довкілля, декан факультету адміністрації та суспільних наук Вищої Гуманітарно-природничої школи в Сандомирі (Республіка Польща) – підрозділ 2, розділ 2

Ковалишин Олександр Романович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри судочинства навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – підрозділ 3, розділ 2.

Мнишенко Євгенія Сергіївна Представник Уповноваженого Верховної Ради України в Івано-Франківській області, адвокат, кандидат юридичних наук – підрозділ 4, розділ 2.

Pankevych Ivan, Dr hab., prof. UZ, dr **Anna Feja-Paszkiwicz**, Katedra Prawa Konstytucyjnego, Europejskiego i Międzynarodowego Publicznego, Instytut Nauk Prawnych, Uniwersytet Zielonogórski – підрозділ 5, розділ 2.

Сворак Степан Дмитрович, доктор юридичних наук, доктор історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 6, розділ 2.

Сидоренко Олена Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права, Київського кооперативного інституту бізнесу і права юридичний факультет Київського кооперативного інституту бізнесу і права. **Оніщук К.С.**, асистент відділу міжнародних зв'язків Центру протидії дезінформації РНБО України, помічник директора з правових та зовнішньоекономічних питань ТОВ «ІНКОМПАС», перекладач МІО Group, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 7, розділ 2.

Tatara Andrzej, doktor prawa, katedra Prawa Administracyjnego i Finansowego, Instytut Nauk Prawnych Uniwersytet Zielonogórski – підрозділ 8, розділ 2.

Федорончук Андрій Володимирович, кандидат юридичних наук, викладач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового

Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 9, розділ 2.

Щербина Віктор Іванович, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор – підрозділ 10, розділ 2.

Албу Андрій Аркадійович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 1, розділ 3.

Бурлак Оксана Василівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 2, розділ 3.

Гутник Віталій Володимирович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка - підрозділ 3, розділ 3.

Малюга Леся Юрійвна, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, доцент, **Сіньова Л.М.** доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент – підрозділ 4, розділ 3.

Мельничук Світлана Миколаївна, професор кафедри правосуддя загальноінститутських кафедр ЛННІ імені Е. О. Дідоренка ДонДУВС, професор, доктор юридичних наук – підрозділ 5, розділ 3.

Петровська Ірина Ігорівна, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 6, розділ 3.

Розвадовський Володимир Іванович, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Панкевич М.І., студент факультету права та адміністрації Ягеллонського університету (Республіка Польща) - підрозділ 7, розділ 3.

Трибуна молодих науковців:

Антонюк Вікторія Віталіївна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 1, розділ 4.

Бабій Юрій Юрійович, викладач кафедри правосуддя загально-інститутських кафедр, Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка, Донецький державний університет внутрішніх справ – підрозділ 2, розділ 4

Гандера Руслан Григорович, аспірант кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 3, розділ 4.

Гнатківська Оlesia Вікторівна, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (**Hnatkivska Olesia**, 4th year student, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, student of Educational and scientific law institute). Науковий керівник: Книш В. В., доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового

Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 4, розділ 4.

Данилюк Діана Олегівна, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (*Danyliuk Diana*, 3th year student, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, student of Educational and scientific law institute). Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 5, розділ 4.

Крупей Станіслав Євгенійович, аспірант кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 6, розділ 4.

Кучак Богданна Андріївна, студентка навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 7, розділ 4.

Лосюк Юлія Василівна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 8, розділ 4.

Мартисон Марина Сергіївна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Зінич Л. В.**, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту, кандидат юридичних наук – підрозділ 9, розділ 4.

Попроцька Інна Володимирівна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 10, розділ 4.

Романів Юлія Тарасівна, студентка навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Петровська І. І.**, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, доцент, кандидат юридичних наук. – підрозділ 11, розділ 4.

Сворак Ірина Романівна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (*Svorak Iryna*, 4th year student, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, student of Educational and scientific law institute). Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 12, розділ 4.

Сливоцька Ольга Василівна, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 13, розділ 4.

Стефунько Юлія Петрівна, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 14, розділ 4.

Стручинська Христина Михалівна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 15, розділ 4.

Урбанський Іван Вікторович, студент Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 16, розділ 4.

Федорович Олександр Васильович, студент Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (*Fedorovych Oleksandr*, 4th year student, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, student of Educational and scientific law institute). Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 17, розділ 4.

Зміст

Вступ.....	9
Розділ 1. ОСНОВОПОЛОЖНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.....	13
1.1. Доцільність модернізації Конституції України у новітньому політико-комунікативному дискурсі.....	13
1.2. Реалізація правозахисної політики в сфері державного управління.....	20
1.3. Роль громадськості та громадських організацій у процесі модернізації Конституції України.....	24
1.4. Вплив співвідношення понять «свобода» та «відповідальність» у виборі Українського народу на конституційний лад України.....	43
1.5. Історико-правовий досвід українського конституціоналізму та його значимість на сучасному етапі розвитку.....	58
1.6. Конституційні цінності в Україні в умовах російської агресії: проблеми реалізації та шляхи їх вирішення.....	65
1.7. Відображення європейських стандартів свободи вираження поглядів у Конституції України.....	81
Розділ 2. ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС.....	100
2.1. Наявність у конституціях держав-учасниць ЄС положень, що юридично дозволяють участь держави у Союзі.....	100
2.2. Інтеграція правового порядку України з правом Європейського Союзу – потенційні законодавчі проблеми на фоні польського досвіду (Integracja porządku prawnego Ukrainy z prawem Unii Europejskiej – potencjalne problemy legislacyjne na tle polskich doświadczeń).	108
2.3. Роль конституцій в захисті навколишнього середовища: досвід країн Європейського Союзу.....	118
2.4. Перспективи змін законодавства у сфері гендерно зумовленого насильства з врахуванням викликів сучасності та в умовах вступу України в ЄС.....	131
2.5. Необхідність забезпечення виборчих прав громадян Європейського Союзу – зауваження в контексті майбутнього членства України (Konieczność zapewnienia praw wyborczych obywatelom Unii Europejskiej – uwagi w kontekście przyszłego członkostwa Ukrainy).....	138
2.6. Основні напрями модернізації Конституції України в умовах вступу України до ЄС...	145
2.7. Міжнародний цивільний процес як форма захисту дітей від наслідків їх незаконного переміщення та тримання під вартою в державі, відмінній від держави постійного проживання, у тому числі під час збройного конфлікту – світова практика та основне право України (International civil procedure as a form of protection of children from the consequences of their illegal displacement and detention in a state other than the state of their habitual residence, including during armed conflict – world’s practice and Ukraine’s fundamental law).....	149
2.8. Сфера гармонізації податкового законодавства з правом Європейського Союзу в контексті вступу України до Європейського Союзу – вибрані норми права міжнародних договорів та директив (Zakres harmonizacji prawa podatkowego z prawem Unii Europejskiej w kontekście akcesji Ukrainy do Unii Europejskiej - wybrane regulacje prawa traktatów i dyrektyw).....	161
2.9. Завдання та значення Конституції в процесі набуття повноправного членства України в ЄС.....	173
2.10. Нове доктринальне тлумачення конституційного права на працю в умовах євроінтеграції України.....	184

Розділ 3. КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ТА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....191

3.1. Тлумачення міжнародних договорів у період військового стану.....191
3.2. Форми допомоги Міжнародної організації праці у вирішенні соціальних питань щодо подолання негативних явищ в контексті російсько-української війни.....199
3.3. На шляху до імплементації та ратифікації Україною Римського статуту МКС (в контексті ст. 124 Конституції України та ст. 8 Угоди про асоціацію)213
3.4. Проблеми соціальної адаптації та професійної інтеграції ветеранів війни в Україні.....225
3.5. Інтерпретаційно-правова діяльність Конституційного суду України як засіб модернізації Конституції України.....232
3.6. Правові засади діяльності публічної служби під час війни.....238
3.7. Забезпечення дії Конституції України у діяльності Конституційного Суду України в умовах воєнного стану264

Розділ 4. ТРИБУНА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ281

4.1. Свобода як основоположна цінність українського конституціоналізму.....281
4.2. Термінологічна архітектура сфери місцевого самоврядування як концепція змін Конституції України.....288
4.3. Основні аспекти відповідальності за діяння, встановлені статтею 111-1 Кримінального кодексу України та їх відповідність Конституції.....295
4.4. Конституційні основи забезпечення прав волонтерів в умовах воєнного стану (Constitutional Foundations for Ensuring the Rights of Volunteers in Times of Martial Law).....301
4.5. Дослідження порушень конституційних прав громадян України в умовах війни (Issues of violation of constitutional rights of Ukrainian citizens in times of war).....309
4.6. Питання вдосконалення відповідальності за деякі діяння встановлені статтею 397 Кримінального кодексу України.....317
4.7. Право на людську гідність у системі прав і свобод людини і громадянина.....323
4.8. Проблеми реалізації договору між Україною та росією щодо використання Азовського моря і Керченської протоки за національним та міжнародним правом.....332
4.9. Проблеми надання статусу військовим особам.....339
4.10. Проблематика правового регулювання Конституції України в процесі входження в ЄС.....350
4.11. Людина і громадянин в публічному праві.....360
4.12. Проблеми ядерної безпеки в Україні: національний та міжнародний аспекти (Problems of nuclear safety in Ukraine: national and international aspects).....373
4.13. Захист прав дітей на окупованих територіях України.....381
4.14. Підстави обмежень прав і свобод людини за Конституцією України в умовах воєнного стану (Grounds for restrictions on human rights and freedoms under the Constitution of Ukraine under martial law)392
4.15. Конституційність харківських угод.....397
4.16. Конституційні засади функціонування обласних військових адміністрацій в умовах воєнного стану.....407
4.17. Конституційні засади членства України в міжнародних організаціях (Constitutional principles of Ukraine's membership in international organisations).....413

3.6. Правові засади діяльності публічної служби під час війни

Сучасні держави та їх об'єднання неможливо уявити без публічної служби. При цьому дане поняття має різний зміст в теорії права для високорозвинених країн та країн, що розвиваються, а також неоднозначно сприймається українськими науковцями. Як відомо, інформаційне суспільство сприяє активному обміну науковими напрацюваннями і для вітчизняних адміністративної та конституційної наук важливим є використання відповідних сучасних міжнародних підходів правого розуміння та застосування категорії публічної служби. Варто також оптимізувати позитивні міжнародні концепції розуміння та функціонування публічної служби в публічне адміністрування України під час війни. Тому дослідження публічної служби є актуальним на всіх етапах державотворчих процесів, зокрема й під час війни.

Предметом даного дослідження є правова основа публічної служби під час війни. Задля його розкриття потрібно проаналізувати зміст публічної служби та окреслити правову основу діяльності публічних службовців під час війни в Україні.

Дослідження науковців з питань публічної служби наявні у всіх адміністративно-правових школах, проте основна частина з них присвячена окремим інститутам (поліцейське, прокурорське право тощо) даної підгалузі адміністративного права (як службового права). Крім цього частину відносин публічної служби досліджують

науковці-конституціоналісти, управлінських наук (в тому числі менеджери), політологи й соціологи.

Оскільки питання впливу війни на країну має розглядатись як комплексна характеристика її впливу на політичний, економічний, соціальний лад та безпеку, і виходить за межі даного дослідження, обмежимось лише характеристикою правової основи діяльності публічних службовців в умовах воєнного стану в Україні.

Отож, категорію «публічна служба» часто сприймають майже тотожною з «державною службою», проте остання є лише одним із видів публічної служби. Варто зазначити, що інституту державної служби набагато більше досліджений у національній правовій системі, але сприймається як невід'ємна частина публічної служби (public services) в економічно високо розвинутих країнах. В. Малиновський зазначає, що у «системі публічної служби виокремилися цілі групи посад, які неможливо об'єднати у понятті «державна служба», що об'єктивно потребувало введення у вітчизняний законодавчий обіг універсального терміна, який би об'єднав зазначені види служб. Саме таким є термін «публічна служба», котрий в адміністративних системах західних країн має тривалу історію» [1,с.44]. Варто погодитись із твердження Н. Янюк, що «у світі немає жодної універсальної моделі, яку можна було б використати під час формування національного інституту публічної служби. Проте врахування досвіду зарубіжних країн, передовсім членів Європейського Союзу, дасть змогу визначити основні засади публічної служби в Україні і сприятиме створенню відповідної законодавчої бази» [2, с. 162].

В Україні поняття публічна служба уперше було запроваджено на законодавчому рівні у Кодексі адміністративного судочинства України 2005 року (надалі – КАСУ) [3]. В ньому її визначено як «діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування» [3]. Таке визначення є фактично характеристикою тих видів діяльності суб'єктів публічної адміністрації, як і реалізують публічний інтерес. Проте кожен з перелічених видів публічної служби буде мати як спільні, так і спеціальні ознаки, що їм притаманні, а розуміння публічної служби в цілому має охоплювати всі ці види.

Розгляд правових засад діяльності публічної служби варто почати з Конституції України [4] – як Основного Закону та фундаменту функціонування публічної служби в Україні. Зокрема, діяльність осіб на політичних посадах пов'язана з Верховною Радою України (Розділ 4 Конституції), Президента України (Розділ 5), Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади (Розділ 6 Основного Закону України); професійна діяльність суддів та прокурорів з правосуддям (Розділ 8 Конституції України) та Конституційним Судом України (Розділ 12); служба в органах місцевого самоврядування пов'язана з місцевим самоврядуванням (Розділ 11) та ін.

Проаналізувавши напрацювання науковців щодо публічної служби варто виділити широке та вузьке розуміння публічної служби, що пов'язано не тільки з традиційним та новітнім тлумаченням предмета адміністративно-правового регулювання, але і з такою категорією сучасної адміністративно-правової науки як публічна адміністрація; філософсько-правовими питаннями суспільного договору; тлумаченням принципу верховенств права як основи правової системи.

Наприклад, О. Петришин є прихильником широкого трактування публічної служби і розуміє її як державну, муніципальну службу та службу в недержавних організаціях (громадських організаціях, політичних партіях та навіть окремих приватних підприємствах) [1, с. 45]. На нашу думку, такий підхід пов'язаний із широким трактуванням категорії «публічна адміністрація», що включає в себе діяльність всіх суб'єктів, яка спрямована на реалізацію суспільного блага/інтересу та фінансується публічними коштами, а також приватними на благодійних засадах. Для того, щоб детально проаналізувати широке розуміння публічної служби потрібно вивчати її не тільки в межах адміністративного права, але й інших галузей права, зокрема конституційного; а також на основі економічної науки – менеджменту (управління) та публічних фінансів, політології, психології й соціології.

На основі вузького розуміння публічна служба – служба в апараті органів державної влади та місцевого самоврядування [1, с. 44]. Багато науковців трактують публічну службу як професійну, політично нейтральну діяльність осіб, на адміністративних посадах в

органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування. Тобто не включають сюди осіб на політичних посадах, діяльність суддів, прокурорів, що не дає змоги повноцінно охарактеризувати цю категорію та суперечить законодавчому підходу (визначення в КАСУ), а також обмежують публічних службовців держави тільки виконавчою гілкою влади, попри те, що формування органів влади у країні здійснюється не тільки за принципом поділу влад на три гілки, але і за принципом інституційності (для тих органів влади, які характеризують державу як інституцію і створені на основі історичного розвитку – наприклад, Збройні Сили України, Рада Національної безпеки та оборони, Рахункова палата, Національний Банк України, Служба безпеки, тощо). До публічної служби також варто віднести професійну організаційно-розпорядчу діяльність в органах державної влади: глави держави, парламенту, судів та місцевого самоврядування.

О. Лазор та І. Шелепницька визначають публічну службу як професійну діяльність публічних службовців органів та установ, підпорядкованих політичній владі, які забезпечують виконання чинного законодавства та нормативно-правових актів [1, с. 45].

На нашу думку, цей підхід обмежує коло посад, які відносяться до публічної служби, найперше, політичних, а також діяльність суддів і прокурорів. Найбільш логічним, на нашу думку, є третій підхід, котрий відносить до публічної служби всі види служби в державних органах та органах місцевого самоврядування, а також інших органах, що здійснюють функції держави або місцевого самоврядування. При цьому, ми погоджуємось із зауваженнями В.

Авер'янова та О. Андрійко, які зазначають, що «зважаючи на те, що публічно-правовий статус мають (наразі — повинні мати) не всі працівники органів виконавчої влади і виконавчих органів місцевого самоврядування, поняття публічної служби можна обмежити службою тих працівників, які безпосередньо виконують повноваження публічної адміністрації» [10]. Слово «публічна», крім поєднання державного та самоврядного елементів, підкреслює також, чий інтерес повинні захищати службовці — усього суспільства (громади), а не приватний чи корпоративний. Таким чином, «публічна служба є особливим видом діяльності осіб, що працюють в органах публічної адміністрації (іноді й в інших публічних інституціях), та основним завданням яких є забезпечення реалізації публічних інтересів» [11, с. 18].

У наукових працях виокремлюють такі ознаки публічної служби:

(1) виникнення правовідносин на підставі фактичного складу, обов'язковим елементом якого, відповідно до норм чинного законодавства про державну службу і службу в органах місцевого самоврядування, є акт призначення на посаду чи результат виборів;

(2) постійність та професійна основа виконання службовцем своїх повноважень;

(3) зайняття публічної посади в органі публічної влади;

(4) спрямованість діяльності службовців на задоволення публічних інтересів, визначених державою і забезпечених правом інтересів [12, с. 271–272].

Отже, теоретично, публічну службу можна визначити як правовий та соціальний інститут служби суб'єктів публічної влади (публічної адміністрації), діяльність осіб на окремих посадах у державних органах, органах місцевого самоврядування та інших органах, що здійснюють функції держави або місцевого самоврядування і реалізують публічні інтереси з використанням публічних коштів.

Основними характеристиками публічної служби є те, що:

- вона охоплює публічних службовців, які здійснюють відповідні функції, що входять до компетенції державних органів та органів місцевого самоврядування, в яких вони проходять цю службу;
- включає службу в органах публічної влади і забезпечує безпосереднє публічне управління, основним ядром якого є публічне адміністрування (в тому числі обслуговування населення – надання публічних послуг, видом яких є адміністративні послуги);
- вона має законодавче та нормативне забезпечення, публічні службовці наділені окремим правовим статусом, а їх поведінка регулюється спеціальними законодавчими актами;
- публічні службовці мають пройти спеціалізовану систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, поєднана із системою вищої та післядипломної освіти.

Класифікація видів публічної служби і публічних службовців є різною, залежно від критерію. Пропонуємо, взявши за основу законодавче визначення публічної служби в КАСУ, виділити такі види публічних службовців:

1. Службовці/особи, які здійснюють діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах (вид публічної служби – політична служба).

2. Судді та прокурори як публічні службовці системи правосуддя.

3. Службовці Збройних Сил України, Служби Безпеки України та інших органів військового типу (наприклад, Національної Гвардії, охорони громадського порядку), а також, які проходять альтернативну (невійськову) службу (вид служби – військова служба)

4. Державні службовці згідно Закону України «Про державну службу» [13] та іншої державної служби (поліцейська, дипломатична) і прирівняної до державної служби.

5. Патронатні службовці в державних органах, органах місцевого самоврядування, при службовцях на політичних посадах (помічники, радники, консультанти тощо).

6. Службовці в органах місцевого самоврядування (в тому числі в органах АРК).

Розглянемо ці види публічних службовців детальніше з окресленням їх ролі для публічного адміністрування в умовах війни.

Особи на державних політичних посадах – це вид публічних службовців, діяльність яких пов'язана з політикою та реалізацією публічної влади і публічного інтересу. Політика (грец. *πολιτική* - самоуправління в полісі, державні та суспільні справи, мистецтво управління державою) – одна зі сфер людської діяльності, спрямована на реалізацією цілей та інтересів задля регулювання різнорівневих взаємин між суспільними групами, державами й

народами [14]. Вона є стратегічною діяльністю органів у державі стосовно внутрішніх та зовнішніх взаємодій у формі дипломатії, торгівлі, міграційної політики, міжнародної співпраці, наукових і освітніх проектів, силової конкуренції, економічних та військово-політичних союзів [14].

Політика є сферою програмної діяльності академічних, релігійних інституцій; політичних партій і громадських організацій у конкретному соціальному середовищі. Вона спрямована на збереження або зміну наявного порядку, підтримання миру чи ведення війни, розподіл ресурсів, влади та власності у державі серед суб'єктів суспільних відносин. Політика вивчається політологією. З позиції науки публічного управління її можна визначити як конкретну організацію суспільного буття і процес вироблення важливих для суспільства рішень щодо формування та виконання завдань з реалізації публічного інтересу держави. А сам публічний інтерес держави (на основі теорії адміністративного права) має співпадати з волею більшості людей – виборців (народу, як джерела влади – конституційно-правовий підхід) які голосують за відповідні політичні сили (партії, окремих осіб) на основі підтримки їх програм реформ.

Політичні процеси відбуваються як усередині держави (вибори, агітація, ідеологія), так і за межами її суверенної території (дипломатія, зовнішня, міжнародна, наднаціональна, мультинаціональна, транснаціональна та світова політика). Зовнішню політику можуть забезпечувати як консенсусні / мирні (торгівля,

економічні зв'язки), так і конфронтаційні / насильницькі засоби (війна, агресія, експансія) [14]

Позитивний вплив політики на право проявляється через закладення в розроблених законах країни тих поглядів з вирішення питань, що відображені у програмах діяльності політичних партій та окремих діячів. Негативний вплив політики на право полягає у використанні правових форм впливу – правового примусу для усунення політичних опонентів (відкриття кримінальних справ, політичні переслідування тощо).

Загальною вимогою до публічних службовців багато науковців називають політичну нейтральність. Але ця ознака публічної служби не підходить для такого виду публічних службовців як особи на політичних посадах – тому що їхню діяльність неможливо відокремити від політики. Також, з реалізацією політики в різних сферах суспільного життя тісно переплітається діяльність виконавчої влади держави (Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій / військових адміністрацій). Проте, якщо законотворча діяльність прямо пов'язана з політичними поглядами на вирішення суспільних питань та проблем, то організаційна та виконавчо-розпорядча діяльність – опосередковано, оскільки не може суперечити законам країни.

До службовців на політичних посадах відносять народних депутатів, Президента України, членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади (міністрів, їх заступників), керівників інших державних органів, яких призначають за спеціальною процедурою обрання, відмінною від конкурсу на

зайняття посад за Законом «Про державну службу». Аналіз положень чинного законодавства про публічну службу та наукових джерел, які присвячені видам публічної служби і статусу публічних службовців в системі органів влади, дає можливість зробити висновок, що, наприклад, посада Уповноваженого у справах ЄСПЛ відноситься до політичних посад в системі органів виконавчої влади. Обумовлено це наступними чинниками: 1) правовий статус Уповноваженого у справах ЄСПЛ не відповідає ознакам та вимогам, що притаманні і висуваються до державних службовців, осіб патронатної служби та професійної служби; 2) законодавець неодноразово прирівнював статус Уповноваженого у справах ЄСПЛ із статусом заступника Міністра юстиції України, який визнається Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» політичним службовцем в системі органів виконавчої влади [6].

Загалом можна виділити 2 основні категорії службовців на політичних посадах: які обираються на основі виборчого законодавства та призначаються за спеціальною процедурою, передбаченою законами України.

Службовці на політичних посадах беруть активу участь в публічному адмініструванні під час війни. Для прикладу, такі політичні діячі як народні депутати, згідно звіту за рік роботи Верховної Ради України під час війни від 24.02.2023 року [15], з 24 лютого 2022 року на засіданнях Верховної Ради України розглянули 825 питань порядку денного; прийняли 384 закони в цілому, зокрема, 50 - у новій редакції; проголосували 33 ратифікації та 15 денонсацій.

Парламентом прийнято приблизно 100 законодавчих актів, безпосередньо спрямованих на протидію збройній агресії російської федерації, зокрема, 9 заяв та 24 звернення до міжнародної спільноти із цього приводу. У сфері європейської інтеграції вже прийнято 39 законів, 31 законопроект взято за основу.

Комітетами Верховної Ради України для здійснення законопроектної діяльності з 24 лютого 2022 року проведено 799 засідань, на яких розглянуто 4305 питань.

Інтенсивним та важливим напрямом роботи Верховної Ради України також стали візити керівництва Парламенту України до країн Європи та світу з метою наближення Перемоги України, зокрема, інформування та просування таких питань як: рух України до членства в Європейському Союзі та Північноатлантичному Альянсі, створення спеціального трибуналу для російських воєнних злочинців і вищого керівництва рф, відшкодування росією збитків, завданих Україні, виключення країни-агресора з міжнародних організацій, а також продовження надання військової, фінансової та гуманітарної допомоги [15].

Для правового регулювання воєнного стану важливе значення має співпраця ВРУ та Президента України. Зокрема, Укази Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», та «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» потребують подальшого затвердження Законами України [17]. Діяльність Президента України під час війни включає 2 напрямки: всередині країни (участь в засіданнях РНБО, виконання функцій головнокомандувача, контроль за постачанням

армії та управлінськими рішеннями керівництва ЗСУ, участь у розробці соціальної, економічної, фінансової політики під час війни, призначення та звільнення керівних службовців ЗСУ та СБУ, присвоєння звань тощо) та у зовнішніх відносинах (дипломатична діяльність, зокрема щодо постачання зброї, інтеграції до ЄС та НАТО).

За рік повномасштабного вторгнення світові лідери неодноразово висловлювали свою підтримку у боротьбі України проти жорстокого російського агресора. Зокрема, відбулися 26 візитів голів національних парламентів та їхніх заступників і 28 — делегацій національних парламентів та міжнародних парламентських організацій.

Водночас за цей період за трибуною Верховної Ради України зі зверненнями до народних депутатів України та Українського народу виступили більше 20 іноземних представників іноземних держав.

Загалом, парламент України має швидко переорієнтувати роботу на воєнні рейки, вчасно реагувати на виклики, приймаючи вкрай актуальні і необхідні закони воєнного часу, спрямовані на якнайшвидшу ліквідацію та подолання наслідків військової агресії росії проти України.

Щодо Кабінету Міністрів України, то з початку повномасштабної війни український уряд мав багато роботи, оскільки саме цей орган влади забезпечує виконання законів України та уточнює «правила воєнного життя» підзаконними актами. Відтак постанови, які ухвалив Кабінет Міністрів України (КМУ) впродовж перших ста днів воєнного стану, можна розділити на два напрями:

адміністративне регулювання воєнного стану та регулювання економіки. Основні зміни стосувалися питань оборони, забезпечення війська, а також економічних питань : робота бізнесу та оподаткування, встановлення соціальних пільг, гуманітарного забезпечення тощо.

КМУ розпочав процес реєстрації воєнних збитків та відновлення інфраструктури і житлового фонду. Значну увагу приділили питанням санкцій проти росії та білорусі.

Загалом за сто днів воєнного стану КМУ прийнято понад 726 нормативно-правових актів, які ухвалив уряд. З них близько 350 документів стосуються воєнного стану, решта – розподілу фінансування, призначень та звільнень посадових осіб, а також змін, які не пов'язані безпосередньо з війною [16].

Діяльність публічних службовців на політичних посадах в Україні врегульована Конституцією України та спеціальними Законами. Окрім закріплення процедури обрання/призначення, обсягу повноважень та прав і обов'язків, значна увага на міжнародному рівні приділяється юридичній відповідальності публічних службовців. Наприклад у Франції, як і в інших розвинутих країнах, існує інститут «політичних чиновників». Вони користуються усіма привілеями чиновників, але не пов'язані з ієрархічною системою державно-адміністративного управління, оскільки із самого початку поставлені над нею. Фактично це ніби політична надбудова над формально нейтральним чиновництвом. У дійсності політичні чиновники відіграють визначальну роль у виробленні політики держави, на яку орієнтуються у своїй діяльності всі інші чиновники.

Серед таких відзначають членів уряду Франції. Уряд визначає й проводить політику Нації. Вирішення питання притягнення членів уряду до юридичної відповідальності належить до юрисдикції Вищої Палати Правосуддя. До складу Вищої Палати Правосуддя входять п'ятнадцять учасників, а саме: дванадцять членів Парламенту, що обираються в однаковій кількості Національними зборами й Сенатом з їхнього складу після кожного повного чи часткового відновлення цих палат; три судді Касаційного суду, при тому, що один з них головує у Вищій Палаті Правосуддя. Будь-яка особа, яка вважає, що вона зазнала збитків унаслідок злочину чи громадянського порушення, вчиненого членом уряду при виконанні ним своїх обов'язків, може подати скаргу в касаційну комісію. Французька правова доктрина базується на принципі загальної лояльності чиновника стосовно держави. Ця лояльність має пасивний характер, вона не потребує активного виявлення — вступу до правлячої партії чи підтримки урядового політичного курсу тощо. У Франції лояльність трактується більше як відданість нації та конституції, а не конкретному уряду [5].

Виконавча влада Німеччини відповідно до Конституції належить федеральному президенту, федеральному канцлеру й уряду. Федеральний уряд складається із федерального канцлера та федеральних міністрів. Наприклад, до останнього сформованого коаліційного уряду Німеччини входять, крім федерального канцлера, 15 федеральних міністрів. Кожний міністр керує своїм відомством самостійно в рамках директив. Разом з федеральними міністерствами до структури центральних органів виконавчої влади входять:

Відомство федерального канцлера та Відомство у справах друку та інформації, які підпорядковуються безпосередньо федеральному канцлеру. Федеративна Республіка Німеччина також чітко встановлює розподіл повноважень між власними політичними й адміністративними чиновниками.

Важливе значення для організації та функціонування публічної служби Німеччини відіграє п. 4 ст. 33 Основного закону ФРН, у якому передбачається існування на публічній службі осіб, пов'язаних «спільністю публічно-правових відносин служби та вірності». Їм, на відміну від звичайних службовців, доручається «виконання владних повноважень». Таку особливу групу становлять політичні й почесні чиновники. Зміст інституту політичних чиновників полягає в тому, що разом з урядом або окремим міністром обіймають посади і йдуть зі своїх постів найбільш близькі до його політичної програми співробітники адміністрації. У випадку зміни кабінету і його політичної платформи найбільш близькі співробітники колишнього уряду звільняються разом з ним. Таким чином забезпечується загальна політична лояльність і наступність апарату. Чиновникам після відставки виплачують компенсацію в розмірі трьохмісячного жалування, а потім – тимчасову пенсію. При порівнянні, такий обсяг адміністративно-правового статусу характерний більше патронатним службовцям в Україні. Незважаючи на політичність та владність своєї посади, чиновники позбавлені персоніфікації, що відрізняє державного політичного діяча від патронатного службовця. Чиновники несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків. Порядок притягнення до відповідальності

передбачений Федеральним дисциплінарним уставом. Найголовніша та найсильніша в політичному плані державна посада – це федеральний канцлер. На відміну від усіх інших існуючих у зарубіжній практиці державних політичних діячів його посада є не призначуваною, а виборною. Він має право самостійно обирати міністрів як керівників найважливіших політичних органів влади. Крім того, канцлер визначає кількість міністерств і закріплює за ними сфери відповідальності. Призначення на посаду вищих посадових осіб цивільної служби кандидатів «ззовні» проводиться з обов'язкового схвалення комісіонерів, тобто членів Комісії зі справ цивільної служби [5].

Державні службовці як вид публічних службовців – це фізичні особи – громадяни України, які перебувають на державній службі. Вони займають посади державної служби в органах державної влади, інших державних органах, їх апараті (секретаріаті) (далі - державний орган), одержують заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснюють встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримуються принципів державної служби [13]. Окремими законами в Україні врегульовано діяльність таких специфічних видів державної служби як поліцейська [8] та дипломатична служби.

Служба в органах місцевого самоврядування - це професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та

окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом [18].

Військові служби характеризуються специфічними цілями та завданнями, особливим порядком створення та проходження служби, а також особливими вимогами до професійної підготовки. Специфічними ознаками військової служби є здійснення охоронних функцій, які полягають у дотриманні правопорядку, територіальної цілісності та безпеки держави, охороні та захисті життя і здоров'я громадян, наявності чіткої системи підпорядкованості, суворої ієрархії особового складу та обов'язковості наказів для виконання. Прийом на військову службу здійснюється за вимогами щодо віку, стану здоров'я та фізичної підготовки. Військовослужбовці мають особливі зовнішні ознаки (форму, зовнішні знаки розрізнення) та спеціальні звання, що їм присвоюються. В Україні до військової служби належать військові державні службовці (Збройних Сил України, Служби безпеки України) та державні службовці правоохоронних органів (органів внутрішніх справ, державної прикордонної служби, Національної Гвардії тощо) [7, с.244].

Для ефективного функціонування публічної служби під час війни варто систематично підвищувати ефективність адміністрування та кадрової політики. Серед заходів можна виділити:

- створення чіткого правового з організаційно-економічного механізму відповідальності публічних службовців за результати управління шляхом їх інформування про цілі та завдання установ, організацій, в яких вони працюють, та оцінювання виконаної роботи;

- налагодження конструктивної взаємодії державних органів влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання з урахуванням науково обґрунтованих теорій і концепцій, спрямованих на їх організаційну ідентифікацію та кінцеві ефективні результати діяльності; посилення правових гарантій, матеріальної і моральної зацікавленості державних службовців у якісному виконанні професійних обов'язків;

- перегляд та вдосконалення розподілу посадових обов'язків, подолання дублювання повноважень тощо;

- налагодження відкритого добору й розстановки кадрів шляхом створення всеукраїнського банку даних про наявність вакантних посад в органах публічної влади та їх здійснення періодичних ротацій в державних органах[9].

В період воєнного стану в Україні зростає значення таких якостей людини, як повага до закону, порядність, захист національних інтересів, гуманізм. Набуття рис порядності, професіоналізму, патріотизму – складний процес, що вимагає уникнення надмірної за політизованості кадрових призначень, квотних принципів та традиційної лояльності, що призводить до відвертого обслуговування посадовцями корпоративних інтересів, корупційних проявів і як наслідок дискредитації інститутів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування [9].

Незважаючи на наявність проблем в системі публічної служби, є і позитивні тенденції публічного адміністрування під час війни. Зокрема:

- у перші тижні воєнного стану цивільним дозволили брати участь в обороні країни від окупантів (ВРУ унормувала питання видачі вогнепальної зброї та зняла відповідальність за її застосування проти російських солдатів, актуалізувала законом створення консультативних пунктів цивільного захисту та винагороду за передану військову захоплену техніку окупантів).

- Питання кадрового забезпечення української армії систематично розглядається всіма суб'єктами публічної влади. На рівні закону систематично розглядаються підстави відстрочення та звільнення від військової служби, служби у військах іноземців, військове капеланство, збільшення штату та фінансування Державної прикордонної служби України, спрощено питання присвоєння звань поліцейським.

- Посилення відповідальності за воєнні злочини (за диверсію та державну зраду в умовах війни, мародерство в умовах війни, образи чи погрози українським захисникам; за поширення інформації про місцезнаходження та пересування українських військ, за продаж гуманітарної допомоги, незаконне втручання в роботу інформаційних систем), впроваджено поняття колабораціонізму (різні форми підтримки окупантів) та відповідальності за нього.

- На рівні Закону від кримінальної відповідальності звільнено військових під час виконання бойових завдань, крім випадків порушення звичаїв війни або міжнародних договорів, у яких Україна бере участь, передбачено можливість скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації (крім злочинів проти основ національної безпеки України, а також

умисного вбивства, зґвалтування, грабежу, розбою, вимагань та низки злочинів проти громадської безпеки), скасовано кримінальну відповідальності у разі добровільної здачі зброї, бойових припасів, вибухових речовин та пристроїв.

- В умовах воєнного стану врегульовано роботу національної поліції, щодо поводження з військовополоненими та затриманими, допуску поліцейських до розмінування, збору біометричних даних, досудового розслідування (строк затримання без ухвали слідчого судді збільшено з 72 до 216 годин), унормовано початок досудового розслідування та фіксування його руху за відсутності доступу до Єдиного реєстру досудових рішень.

- Ухвалено Закон про співпрацю з Міжнародним кримінальним судом.

- Серед гуманітарних питань під правове регулювання потрапило питання, пов'язане з утримуванням російських військовополонених, врегульовано правовий статус зниклих безвісти людей під час війни та створено посаду Уповноваженого з відповідних питань, врегульовано соціальний і правовий захист полонених українців та можливість отримання правової допомоги коштом держбюджету для потерпілих від сексуального насильства і катувань під час війни.

- Законом ВРУ заборонено проведення виборів та референдумів на територіях, які перебувають під тимчасовою окупацією російських військ, а також, затвердила особливості утворення та роботи військових адміністрацій у населених пунктах та скасувала конкурси на посади державної служби, у місцевих органах влади або

держустановах. На військовій адміністрації покладено повноваження щодо організації надання соціальних послуг під час дії воєнного стану.

- Визначено правовий режим на тимчасово окупованих територіях. Згідно із законом, тимчасово окупована росією територія є невід'ємною частиною України. На неї поширюється дія Конституції, всіх законів та міжнародних договорів України, а тимчасова окупація є незаконною і не дає російським загарбникам жодних територіальних прав. При цьому Кабінет Міністрів визначатиме лінію розмежування тимчасово окупованих територій та іншої території України, а РНБО зможе встановлювати на цій лінії тимчасовий прикордонний контроль [19]

Економічні питання також підпадали під зміни правового регулювання під час війни, зокрема фінансові допомоги, виділення коштів, питання оподаткування, трудове законодавство, питання децентралізації тощо.

Отже, на законодавчому рівні публічна служба визначена як діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування.

Теоретичне визначення публічної служби – соціально-правовий інститут діяльності суб'єктів публічної влади (публічної адміністрації), осіб на окремих посадах у державних органах, органах

місцевого самоврядування та інших органах, що здійснюють функції держави або місцевого самоврядування і реалізують публічні інтереси з використанням публічних коштів.

Публічна служба під час війни регулюється як тими правовими актами, які були прийняті до її оголошення так і новими, що приймаються під час дії воєнного стану. Діяльність публічних службовців у воєнний період полягає у швидкій адаптації до наявних умов, переорієнтуванні роботи на мілітаризацію, вчасному реагуванні на виклики, прийнятті актуальних і необхідних рішень під час воєнного часу, що спрямовані на перемогу України, якнайшвидшу ліквідацію та подолання наслідків військової агресії росії проти України.

Список використаних джерел:

1. Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 312 с С.45-46 URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15844/1/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB.%D1%81%D0%BB..pdf> (дата звернення: 26.06.2023).

2. Янюк Н. Актуальні проблеми формування публічної служби в Україні. Вісник Львівського університету. Серія: Юридична. 2010. Вип. 51. С. 162–167

3. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.06.2023).

5. Армаш Н.О. Співвідношення державних політичних посад з посадами державної служби в органах виконавчої влади у країнах «західної демократії» // Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: [Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.] – Ст. 142-145

6. М. А. Баламуш, І. Лазарєва, Уповноважений у справах Європейського Суду з прав людини як суб'єкт публічної служби. Правова держава. 49'2023. С. 39-47 (45)

7. Яременко Є. Публічна служба в Україні. Матеріали X Всеукраїнської науково-технічної конференції здобувачів вищої освіти за підсумками досліджень у 2022 р. Факультет економіки та бізнесу (6-10 лютого 2023 р., м. Мелітополь). Мелітополь: ТДАТУ, 2023. С. 243-244

8. Зінченко С.О. Поняття адміністративно-правового статусу органів національної поліції України. Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: [Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.] Ст. 177-179

9. Паляниця В.А., Андрушків Б.М., Ратинський В.В., Боярчук Н.А. Шляхи підвищення ефективності управління та реалізації державної кадрової політики: правові та організаційно економічні механізми відповідальності за кінцеві результати управлінського

впливу. Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, академіка НАН Миколи Григоровича Чумаченка: «Наука, інновації, бізнес: проблеми, перспективи і сьогочасні тренди розвитку», (Тернопіль, 26 травня 2023 року) С. 95-96 URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41790/1/Zbirnyk_konf_2023.pdf#page=95(дата звернення: 26.06.2023).

10. Авер'янов В. Андрійко О. Актуальні завдання створення нового законодавства про державну службу в Україні. Юридичний журнал. № 8 (38). 2005. С. 53–55.

11. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. Тимощука В.П., Школика А.М. Київ: Конус-Ю, 2007. 735 с

12. Рунова Н. Публічна служба в Україні: проблеми дефініції. Публічне право. 2012. № 3 (7). С. 269–274.

13. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 26.06.2023).

14. Кондратенко О. Ю. Політика. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Політика> (дата звернення: 26.06.2023).

15. Рік роботи Верховної Ради України в умовах війни. Прес-служба Апарату Верховної Ради України
Опубліковано 24 лютого 2023, о 08:36. URL:

<https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/233494.html> (дата звернення: 26.06.2023).

16. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як Кабінет Міністрів України адаптував економіку до воєнного стану. Вокс Україна. 1 липня 2022 року. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-kabinet-ministriv-ukrayiny-adaptuvav-ekonomiku-do-voynenogo-stanu> (дата звернення: 26.06.2023).

17. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 6 лютого 2023 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/582023-45757> (дата звернення: 26.06.2023).

18. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7.06.2001 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14/ed20210801#Text> (дата звернення: 26.06.2023).

19. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як Президент та народні депутати керували країною впродовж перших ста днів воєнного стану. Вокс Україна 20 червня 2022 року. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-prezydent-ta-narodni-deputaty-keruvaly-krayinoyu-vprodovzh-pershyh-sta-dniv-voynenogo-stanu> (дата звернення: 26.06.2023).

4.11. Людина і громадянин в публічному праві

Суспільний розвиток країни залежить від ефективного взаємодії між суб'єктами, вироблення принципів і стандартів їх діяльності. Одним з основних засобів впливу на суспільство у цілому на окремих суб'єктів є правові норми. Адже, як відомо, тільки на основі врегулювання суспільних відносин нормами права вони стають правовідносинами. В теорії права його суб'єктів можна розділити на 2 основні групи: фізичні особи та юридичні особи.

Фізичні особи – це люди. При цьому, в теорії права України коли іде мова про них залежно від правової підсистеми більш поширеним є вживання поняття «людина» і «громадянин» для публічних галузей права, та фізична особа – для приватних. В умовах реформування за зміни публічно-правових галузей права України, імплементації законодавства України до законодавства ЄС важливим та актуальним залишається питання праворозуміння понять «людина», «громадянин» через комплекс закладених у праві конструкцій та ознак, що характеризують ці поняття, зокрема на основі правового статусу.

Предметом дослідження є зміст понять «людина» і «громадянин» в публічному праві. Завдання дослідження включає:

- аналіз праворозуміння поняття «людина» і «громадянин» публічному праві на основі аналізу правових статусів цих суб'єктів права;
- порівняння відмінностей праворозуміння спеціальних правових статусів людини і громадянина в публічних галузях права.

Як відомо, публічна правова підсистема галузей права регулює відносини, що виникають у сфері діяльності осіб публічного права та впливають на суспільний порядок, відображають суспільний інтерес (як сукупний інтерес більшості суспільства щодо регулювання відносин у цьому ж суспільстві). Публічні галузі права (конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове тощо) встановлюють норми, правила і принципи, які стосуються діяльності державних органів, публічних службовців, громадян та інших суб'єктів, що займаються справами громадського значення, органів місцевого самоврядування, процедуру притягнення до юридичної відповідальності, взаємодії з іноземними державами та міжнародними організаціями, обслуговування населення службовими особами органів влади («служіння народу»). Основна мета публічного права полягає у забезпеченні справедливості, порядку, стабільності та реалізації загальних інтересів суспільства.

Історично, передумовою виникнення галузей права та визначення їхніх меж у період римського права стала потреба в організації систематичного викладу правових знань. Галузі та інститути з часом закріпилися внаслідок систематизації римського права, навіть стали джерельною базою правового статусу. У такий спосіб галузі права трансформувалися із педагогічних інструментів у елементи правової системи [2, с. 126].

Система галузей та інститутів права несе також й ідеологічне навантаження, відіграє політико-правову роль. Адже правовий статус людини є основою для правовідносин у всіх галузях права та в усіх правових системах. Поєднання здобутків філософії та теорії права

відіграє важливу роль для сучасного значення людини в праві. Проявами зрушень на цьому шляху є такі сучасні тенденції в українській та світовій правовій думці, як «олюднення права», «людиноцентризм», «антропологізація» філософії права, тривалий інтерес до прав людини [2, с. 127].

Відображення людини в праві, її уявлення, «образ» можна визначити як питання правового людинорозуміння. При цьому під «правом» мається на увазі не лише «юридичне» право чи його логічна конструкція, форма, а і право як загальне соціальне явище, право в його реалізації.

Характерним для сучасної правової літератури використання, значення та розрізнення в нормативно-правових документах такої термінології людинорозуміння загалом та в юриспруденції загалом, як: (1) людина, (2) чоловік, (3) індивід (індивідуум), (4) індивідуальність, (5) особа, (6) суб'єкт права, (7) особистість, (8) громадянин, (9) персону, (10) ніхто, (11) кожен тощо [2, с. 127]. Отже, є людина у філософських і теоретичних конструкціях, що лежать в основі теорії права, а також є людина у правореалізації (у найширшому розумінні цього слова як здійсненні права, «права в дії»), коли це здійснення відбувається за участю різноманітних суб'єктів, уособлених окремими людьми.

Дослідження правового людинорозуміння має відбуватися за схемою: від загального людинорозуміння до правового людинорозуміння, далі – від правового людинорозуміння до «системно-галузево-правового» людинорозуміння на основі визначення елементів [2, с. 127]. На нашу думку, серед таких

елементів основним буде правовий статус. Правовий статус особи – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто к такий, що має правосуб'єктність) координує своє поведінку в суспільстві [3]. Відповідно елементами правового статусу особи/суб'єкта є:

1. Правова основа – наявність нормативно-правового акту, який стосується суб'єкта;
2. Права та обов'язки суб'єкта. Правоздатність та дієздатність.
3. Юридична відповідальність. Деліктоздатність суб'єкта.

Проблема людини займає одне з провідних місць у суспільствознавстві. У філософії, соціології, психології, юриспруденції поняття людини характеризується певними особливостями, що відображають своєрідність предмета та завдань науки. У сфері правознавства важливою є характеристика особи з точки зору її правоздатності, дієздатності та спроможності нести юридичну відповідальність. Дослідження окремих елементів правового статусу людини також здійснюється та є постійно актуальним. Наприклад, історично права людини виникали під час певних подій як відповідь на утиски з боку держави. Спочатку було так зване «перше покоління прав людини», яке сьогодні представляє громадянські та політичні права, втілені в міжнародних стандартах прав. Ці права кваліфікуються як негативні, як права на захист від будь-якого втручання, в тому числі з боку держави, у реалізацію цих прав. У свою чергу, друге покоління прав людини виникло в боротьбі народів за поліпшення свого економічного життя, підвищення

культурного статусу. Це так звані позитивні права, для реалізації яких необхідні організаційна, планова та інші форми діяльності держави щодо забезпечення цих прав. Нині існує співвідношення цих прав, оскільки без права на здоров'я чи належний рівень життя неможливо гарантувати право на життя тощо. Однак новий напрямок вивчення геному людини, використання людських ембріонів, евтаназія та трансплантація та клонування спричиняє формування нового четвертого покоління прав людини і, таким чином, породжує складні правові питання [5, с.160].

Поняття «люди» у Великому тлумачному словнику сучасної української мови [4] визначається як «суспільні істоти, що являють собою найвищий ступінь розвитку живих організмів, мають свідомість, володіють членороздільною мовою, виробляють і використовують знаряддя праці». Отож, це поняття включає два аспекти: природний і соціальний. Тому людина сприймається як жива істота природи (біологічна істота). Вона має певні анатомічні особливості та фізіологічні функції. Основними рисами людини є:

- розвинені інстинкти, що забезпечує можливість реалізації різних інтересів;
- наявність мови як засобу спілкування та діяльності людини;
- необхідність спілкування з іншими людьми з метою досягнення компромісу інтересів;
- чіткий розподіл праці у людському середовищі, що надає можливість досягти високого ступеня організованості відносин.

Людина є істотою не лише природною, а й соціальною. Такі її специфічні ознаки, як мова, мислення, можливість створювати речі,

товари, надавати послуги могли сформуватися та розвинутись лише у суспільстві.

Процес розвитку та еволюції суспільства спричинив виникнення специфічних відносин між суб'єктами, що характеризуються певним рівнем усвідомленості та узгодженості. Саме це зумовлює соціальний характер поняття «людина» та його перетворення на соціально-значиму категорію «особистості», що формується на такому етапі його розвитку, коли людина отримує відносну незалежність від природи та повну свободу дій [1].

Людина та фізична особа у правовій науці виступають тотожними поняттями. Особа – поняття ширше, оскільки особа у праві може бути як фізичною (людина) так і юридичною (організація, підприємство, установа). Фізичні особи, як і люди поділяються на громадян країни, іноземців, осіб без громадянства, з подвійним громадянством тощо.

Поняття «громадянин» за змістом праворозуміння є вузьким за людину. Громадяни – група людей, які мають правовий зв'язок з країною із республіканською формою правління (для монархії такий правовий зв'язок називають підданством).

Громадянин - це фізична особа, яка належить до постійного населення певної держави, має нормативно закріплений статус, користується захистом держави як в межах її території, так й поза нею. Громадянин має певні особливості, що надають можливість бути суб'єктом не лише економічних та соціальних, а й політичних відносин. Зокрема це особа: (1) яка належить до постійного населення певної держави; (2) що користується правами, наданими державою,

та виконує обов'язки, покладені на неї; (3) котра користується захистом з боку держави, як правовим, так і судовим, на яку поширені гарантії прав; (4) яка несе законодавчо закріплену юридичну відповідальність у разі порушення чи невиконання певних рішень, а також у випадку порушення суб'єктивних прав інших осіб або невиконання власних юридичних обов'язків.

Зв'язок громадянина та держави визначається у процесі характеристики ознак держави:

1) державна публічна влада є офіційним представником суспільства. Саме тому відносини «громадянин-держава» мають державно-політичний характер;

2) держава є територіальним устроєм суспільства, що забезпечує певний рівень упорядкування суспільних відносин за допомогою спеціальних засобів - правових норм. Це зумовлює правовий характер взаємодії громадянина та держави;

3) держава за допомогою права узгоджує інтереси різноманітних суб'єктів і груп та гарантує взаємну відповідальність громадянина і держави, що визначає громадянина як рівноправного партнера держави [1].

Отже, еволюція понять «людина» та «громадянин» визначає не лише відповідні етапи становлення, розвитку, функціонування та вдосконалення суспільства і держави, але і надає можливість визначити належність людини до суспільства і держави, охарактеризувати особливості правового статусу та можливості щодо захисту суб'єктивних інтересів.

Можна розглянути роль людини і громадянина в публічному праві з різних аспектів. Ось декілька ключових ролей:

- Захисник прав і свобод: людина, як громадянин, має право на захист своїх особистих прав і свобод від держави або інших організацій. Вона може звертатися до суду, участь у громадському обговоренні, страйках або інших формах протесту, щоб захистити свої законні інтереси.

- Виконавець обов'язків: Громадянин має обов'язок дотримуватися законів і правил, встановлених у публічному праві. Він повинен бути свідомим своїх прав та обов'язків і діяти відповідно до них. Це може охоплювати різні сфери, такі як оподаткування, вибори, дотримання правил дорожнього руху тощо.

- Учасник громадського життя: Людина, як громадянин, може брати участь у процесі прийняття рішень, які стосуються громадського життя, через різні механізми, наприклад, голосування на виборах або участь у громадських слуханнях. Вона може сприяти формуванню політичної волі і впливати на розвиток суспільства через свої дії.

- Виконавець соціальних обов'язків: Громадянин може мати обов'язки перед суспільством і державою, такі як платежі податків, служба в армії, дотримання правил громадського порядку тощо. Ці обов'язки сприяють підтримці функціонування суспільства і забезпеченню загального благополуччя.

- Захисник правопорядку тощо.

У публічному праві є певна відмінність між поняттями «людина» і «громадянин». Поняття «людина» відноситься до кожної

особи, незалежно від її громадянства чи належності до певної країни. У публічному праві, за «людиною» закріплюють універсальні права і свободи, які повинні бути гарантовані кожній особі, незалежно від її статусу. Ці права можуть включати право на життя, свободу слова, свободу віросповідання, право на приватне життя тощо.

Термін «громадянин» вказує на особу, яка має громадянство певної країни і підпадає під її юрисдикцію. Громадянство дає особі певні права, обов'язки та привілеї, які встановлені законодавством даної країни. Громадяни мають право голосувати, вибирати політичних представників, отримувати захист держави тощо.

Основна відмінність між «людиною» і «громадянином» полягає в тому, що поняття «людина» є загальним і стосується всіх фізичних осіб, незалежно від їх громадянства, тоді як «громадянин» вказує на фізичну особу, яка має певне громадянство та підпадає під закони та обов'язки конкретної країни.

Роль публічного права полягає у встановленні та регулюванні відносин між державою та громадянами, а також визначенні прав та обов'язків, які виникають з цих відносин.

Публічне право має на меті забезпечити порядок та стабільність у суспільстві. Це досягається шляхом створення правил і процедур, які регулюють поведінку громадян та організацій, а також діяльність державних органів. Публічне право встановлює норми щодо дотримання правопорядку, забезпечення безпеки громадян та захисту загального інтересу.

Однією з головних ролей публічного права є це захист прав і свобод громадян. Публічне право визначає основні права та свободи,

які гарантовані громадянам державою, і встановлює механізми їх захисту. Це може охоплювати право на життя, свободу слова, приватне життя, рівність перед законом, свободу віросповідання, право на справедливий суд, право на участь у політичному процесі тощо.

Публічне право визначає повноваження та обов'язки державних органів, які наділені владними повноваженнями. Воно регулює взаємовідносини між законодавчою, виконавчою та судовою владою, а також контролює їх діяльність, забезпечуючи баланс та розподіл владних повноважень. Публічне право також визначає процедури для прийняття рішень публічними органами.

До основних публічно-правових галузей відносять:

Конституційне право.

Це публічна фундаментальна галузь права. Воно визначає правові основи функціонування держави, встановлює принципи організації влади, гарантує права та свободи громадян, встановлює механізми контролю за діяльністю державних органів – загалом конституційний лад країни. Відповідно людина і громадянин в конституційному праві будуть мати спеціальний – конституційно-правовий статус. Він є складовою частиною загального правового статусу людини. Особливістю його буде те, що елементи конституційно-правового статусу визначені конституцією країни і прив'язані до конституції держави.

Адміністративне право.

Це публічна, фундаментальна галузь права. Регулює діяльність публічної адміністрації, встановлює правила та процедури видачі

адміністративних актів, контролює діяльність публічних органів та захищає права громадян у їх взаємодії з державним апаратом, суб'єктами владних повноважень, визначає процедуру притягнення до адміністративної відповідальності та надання адміністративних послуг. Адміністративно-правовий статус також є спеціальним видом правового статусу, який включає додаткові поряд із загальними елементами правового статусу права та обов'язки, повноваження, функції, що пов'язані з участю у діяльності публічної влади. Тобто, поліцейський, будучи людиною (фізичною особою) має ті ж права та обов'язки, що і фізична особа, але у зв'язку з тим, що він є поліцейським – тобто має спеціальний статус – він має певні заборони (щодо підприємницької діяльності), а також додаткові повноваження права та обов'язки, які пов'язані з виконанням його службових обов'язків. Поліцейським в Україні може бути тільки громадянин України. Поліцейський є державним службовцем та публічним службовцем, суб'єктом владних повноважень.

Фінансове право.

Це публічна комплексна галузь права, що регулює відносини, пов'язані зі публічною фінансовою діяльністю, тобто мобілізацією, розподілом та використанням фінансових ресурсів держави, і місцевого самоврядування (публічних коштів), встановлює правила оподаткування, контролює діяльність фінансових установ, надання фінансових послуг та забезпечує фінансову стабільність (в тому числі валютну). Фінансово-правовий статус людини розглядають з прив'язкою до мети вступу у фінансові відносини. Якщо іде мова про представництво власних інтересів, тут може бути платник податків,

брокер, фінансовий консультант. Якщо брати за основу економічну діяльністю людей та валютні відносини всередині країни чи зовні – статус резидент чи нерезидент. За умови участі в бюджетних відносинах – розпорядник бюджетних коштів, отримувач бюджетних коштів тощо.

Отже, людина є основним учасником правовідносин, вона бере участь у використанні прав, виконанні обов'язків, дотриманні заборон, може притягатись до юридичної відповідальності за вчинення правопорушень. Громадяни – частина людей, які мають правовий зв'язок з державою – республікою.

Роль публічного права полягає у встановленні та регулюванні відносин між публічною владою та громадянами, а також визначенні прав та обов'язків, які виникають з цих відносин, забезпеченні прав людини, дотриманні громадського порядку та безпеки.

Специфіка праворозуміння статусу людини в публічному праві залежить від обсягу її включення у публічну сферу діяльності. Людина може представляти державу (якщо вона працює в державному органі), тоді вона наділяється додатковими (спеціальними) правами, обов'язками, повноваженнями, функціями, що пов'язані із її діяльністю і є доповненням до основних прав та обов'язків, які є у неї як людини. Тоді така людина буде мати спеціальний правовий статус.

Спеціальні правові статуси можна класифікувати за галузями права (конституційно-правовий статус, адміністративно-правовий статус та ін.) та сферами діяльності людей (підприємець, службовець), характером їх участі в соціальних відносинах

(отримувач соціальних пільг, учасник бойових дій, безробітний, безвісно відсутній суб'єкт тощо).

Список використаних джерел:

1. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2006

2. В. С. Бігун Людина в праві. Правове людинорозуміння як філософсько-правова проблема. Проблеми філософії права. 2003 Т. I С. 126-128

3. Скакун О.Ф. Теорії держави і права. Підручник. Харків: Консул, 2001. 656 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. URL:<http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z2TR=ukr0000728%5F5> (дата звернення 26.06.2023).

5. Petrovska, Iryna; Rozvadovsky, Volodymyr; Ptashnyk, Iryna; Grytsan, Olga. A human right can be in conflict with one or several other human rights. Utopía y Praxis Latinoamericana: Año 23, n° 82 (julio-septiembre), 2018, pp. 159-169. URL: <https://zenodo.org/record/1495822> (дата звернення 26.06.2023)

Наукове видання

**Основні напрями модернізації Конституції України
в умовах вступу України до Європейського Союзу
(Присвячено з нагоди 27 річниці Конституції України)**

МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією В. І. Розвадовського,
доцента, кандидата юридичних наук.

В авторській редакції

Головний редактор *В. М. Головчак*

Підп. до друку 05.09.2023. Формат 60x84/8.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 24,4. Тираж 300 пр. Зам №65 .

Видавець

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: vdvcit@pnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7616 від 26.05.2022

Виготовлювач

Підприємець Голіней О.В.
76000, Україна, м.Івано-Франківськ, вул. Галицька, 128,
тел.: +38 066 481 66 01 e-mail:gsm1502@ukr.net

ISBN 978-966-640-541-1